

KI ÖLTE MEG PUSKINT?

A mi tájainkon a rendszerváltások azzal járnak, hogy nemcsak a fürdővizet öntik ki a gyerekekkel együtt, hanem gyakran még a fürdőkádat is utánahajítják. Ez történt 1948 után a nyugati civilizáció értékeivel és intézményeivel, s ez zajlik manapság a „barbár” kelettől való elfordulás jegyében, különös tekintettel mindarra, ami orosz, azaz „szovjet”, holott e két dolognak vajmi köze van egymáshoz – legalábbis, ha nem Fagyevet, hanem Tolsztojt, és nem Zsdanovot, hanem, mondjuk, Bergyajevet kérdezik... Képzeljék el, mi lett volna, ha fennmarad a Magyar Tanácsköztársaság, és akkor most bennünket, magyarokat, nem magyaroknak, hanem „tanácsoknak” neveznének világszerte! (A „szovjet” szó jelentése ugyanis: tanács, semmi több.) Vessünk el hát mindent, ami „szovjet”, beleértve az orosz grammatikájú „szovjet birodalmi nyelvet” is (Tóth Szergej nagyszerű tanulmányt publikált róla az *Aetasban*), de őrizzük meg, s ha eddig – politikai ellenszenvből – nem ismertük, ismerjük meg a hozzánk olyannyira közel álló orosz kultúrát: Rubljov ikonjait, Muszorgszkij és Sosztakovics zenéjét, Tolsztoj és Dosztojevszkij prózáját s a tán kevésbé ismert klasszikus, és a sokáig feledésre ítélt vagy meghamisított 20. századi orosz költészetet. (Higgyék el, orosz szakos létemre – a 70-es évek elején – nekem is jó ideig hamis képem volt róla.)

„Az orosz költészet története két véres hullával kezdődött, és két véres hullával ért véget.” – Ezt Ehrenburg valamelyik „negatív” regényhőse mondja, s mint minden leegyszerűsítő aforizmának, ennek is nagyon sok és nagyon kevés az igazságtartalma. Az első két hulla a párbajban megölt Puskin és Lermontov – ezzel nincs vitám –, de ami a másik kettőt – az ereit felvágó Jeszenyint és a magát főbelövé Majakovszkijt – illeti, azzal már nagyon is. S nemcsak azért, mert az orosz költészet története nem ért véget velük – Mandelstam, Paszternak, Ahmatova, az emigráns Hodaszevics, Cvetajeva tovább éltek és dolgoztak a negyvenes évekig és még tovább is –, hanem mert az önmagával meghasonlott Majakovszkij már nem orosz, hanem szovjet költő volt (ő maga vallotta magának annak). Jeszenyin mellé – ha már mindenáron kell valakit – az 1921-ben kivégzett Gumiljov holttestét fektetném, annak tudatában, hogy ez a holttest csak az első – az elsők egyike – volt, jelentős költők, írók hulláinak tucatjai követték, milliók húsával, csontjával, vérével elkeverten... De a sor, az orosz irodalom mártírjainak sora mégsem a szovjet időkben kezdett felsorakozni, hanem jóval korábban – a dekabrista felkelést (1825) és a magyar szabadságharcot

egyaránt eltipró I. Miklós uralma idején, s az első áldozat nem volt más, mint az orosz irodalom – a lírai költészet, a dráma, a regényírás, sőt, az orosz „népiesség” megteremtője, Alekszandr Szergejevics Puskin (1799-1837), akit a halála napján rendezett emlékünnepeken ma is úgy siratnak, mintha tegnap hunyt volna el.

Puskin nálunk elsősorban az első orosz – és a világirodalom legjobb – verses regénye, a *Jevgenyij Anyegin* szerzőjeként ismert. A mindenből kiábrándult nemes ifjú és a tiszta szerelemre vágyó, de kellő időben fel nem ismert Tatjana története a Csajkovszkij-opera hígításában aratott sikert, s inkább az operaszínpadokon, mint a kölcsönkönyvtárakban (holott milyen csodálatos fordításai vannak!). A Carszkoje Szelo-i Líceum deviáns növendékéről, a pornográfiához közelítő (amúgy zseniális) kamaszdisznóságok szerzőjéről, akinek tizenévesen volt mersze az udvari méltóságokat, sőt, magát a cárt, I. Sándort kigúnyoló epigrammákat írni, s ezért hosszú száműzetéssel fizetett (de legalább kimaradt az 1825. évi – a diáktársai által szervezett, tragikus kimenetelű dekabrista felkelésből), a még alakulóban levő orosz „világi” irodalom valamennyi fontos műfaja számára példaértékű darabokat teremtő irodalomszervezőről, aki nemzeti kultúrájának egyszerre volt Goethéje, Schillere, Byrona, de Kazinczyja, Petőfije és Jókaija is, inkább csak azok tudnak, akik „hivatalból” – orosz szakos diákként – foglalkoztak vele. Még lírai verseinek sincs magyar nyelvű összkiadása – erre akkor döbbentem rá, amikor felkérték a Wiktor Woroszilsky lengyel író *Ki ölte meg Puskit?* című életrajzi regényében szereplő, magyarul meg nem jelent Puskin-versek, -versrészletek fordítására –, kb. 800 sort, kötetnyi anyagot kellett átültetnem, köztük jónéhány fontos és jelentős művet. (El is tettem, még a kiegészítésre váró részleteket is: hátha lesz egyszer egy teljesebb Puskin-kiadás.)

Amiről általában mindenki tud: a párbaj. Hogy ezt a cári udvar szervezte, és a ravaszt meghúzó d’Antés voltaképpen ítéletvégrehajtó volt. S ez igaz is, de úgy igaz, hogy nem igaz. Mert ez a bizonyos d’Antés, francia emigráns, a holland követ „pártfogoltja”, aligha kapott utasítást a költő elpusztítására. Ő csak illetlenül hevesen udvarolt Puskin világszép feleségének, s az újabb kutatások szerint ezt azért tette, hogy pártfogójához fűződő homoszexuális kapcsolatát palástolja. Mi hallgattatná el jobban a rosszindulatú pletykálkodókat, mint egy ünnepezt szépséggel való – bárha megjátszott – viszony? Persze, a homokos uracskát le lehetett volna inteni, de a Puskit gyűlölő hatalmasságok (a kultúrpolitikusok elődei) kárörvendve figyelték az önérzetes, minden sértésre vakmerően visszavágó költő vergődését, aki ráadásul maga is minden alkalmat megragadott, hogy párbajozhasson. És – remek céllovó volt – Puskin rajongói máig sem értik, miért nem ellenfele maradt halálra

sebezve a mezőn. Elmélet is született: d'Antés páncélmellényt hordott, ezért pattant le róla a golyó – még a ballisztikai próbát is elvégezték... Meghalni a szeretett nő becsületéért egy buzi keze által – milyen méltatlan vég! (Lermontovot legalább egy tisztársa lőtte agyon évekkel később.) S ezt az értelmetlen véget az orosz értelmiség éppen úgy nem tudja elfogadni, mint mi Petőfiét. Nálunk a sírt keresik, ott a magyarázatot. Azt is olvastam erről: Puskin azért halt meg, mert kereste a halált. Igaz, a párbaj reggelén még folyóirata új számáról tanácskozott munkatársaival, mégis: kereshette a halált, s talán éppen azért, mert „kivételezett” helyzetben volt: neki maga a cár volt a cenzora... 1837-ben halt meg, halála napján ma is sírva hallgatják a megemlékezéseket.

Hullámok, ki igazta le...

Hullámok, ki igazta le,
Ki torpantotta meg futástok?
S bilincsbe verve, lázadástok
Lett néma tó sötét vize.
Örömet, bút, reményeket

[illegible]

A gyilkos tenger lángra gyújtja
Géniusznak parazsát?
Neptun komorló szigonyát
Dícséri lantod drága húrja.

Ne magasztald! Ősz Neptun a
Föld cimborája, – rút e század.
S az ember rabja, zsarnoka
Vagy árulója a világnak.

[\(Délmagyarország, 1991. szeptember 28.\)](#)

(A [Baka István művei. Publicisztikák, beszélgetések](#) című kötetből)

[Következő oldal →](#)